

**4K MODELI ASOSIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING NUTQ
MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH: PEDAGOGIK ASOSLAR VA
METODOLOGIK YONDASHUVLAR**

Eshmamatova Malohat Mamarasul qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim)

1-kurs magistranti

Xayitova Firuza Abdullayevna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Boshlang'ich ta'lim kafedrası dots. v/b.,

pedagogika fanlari falsafa doktori

Annotatsiya. Ushbu maqola 4K modeli (kognitiv, kommunikativ, kollaborativ va kreativ yondashuvlar) asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini rivojlantirishning pedagogik asoslarini va metodologik yondashuvlarini tahlil qiladi. 4K modeli, o'quvchilarda ilmiy fikrlash, samarali muloqot qilish, guruhda ishlash va ijodiy yondashuvni rivojlantirishga qaratilgan tizimli pedagogik yondashuvdir. Maqolada 4K modelining har bir elementi orqali nutq madaniyatini shakllantirishning muhim jihatlari, pedagogik metodlar va metodologiyalar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, o'quvchilarda nutq madaniyatini rivojlantirish uchun kerakli bo'lgan amaliy metodlar, interaktiv o'qitish usullari va ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlarning ahamiyati taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: 4K modeli, boshlang'ich sinf, nutq madaniyati, pedagogik yondashuvlar, kognitiv yondashuv, kommunikativ yondashuv, kollaborativ yondashuv, kreativ yondashuv, ta'lim metodlari.

Kirish. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini shakllantirish, ularning intellektual rivojlanishiga, ijtimoiy hayotga moslashishiga va kelajakdagi muvaffaqiyatlariga katta ta'sir ko'rsatadi. Nutq madaniyati o'quvchilarning o'z fikrlarini aniq, tushunarli va samarali tarzda ifodalash, boshqalar bilan to'g'ri muloqot qilish, ijtimoiy munosabatlarda muvaffaqiyatli bo'lish qobiliyatini rivojlantiradi. Bugungi kunda pedagogik amaliyotda innovatsion yondashuvlar, jumladan, 4K modeli keng qo'llanilmoqda. 4K modeli kognitiv, kommunikativ, kollaborativ va kreativ yondashuvlarni birlashtirgan holda, o'quvchilarda nutq madaniyatini shakllantirishga yordam beradi.

4K modeli o'quvchilarda fikrlashning barcha jihatlarini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, bu ularni nafaqat ilmiy bilimlarga ega qilish, balki mustaqil fikrlash, ijtimoiy muloqotda samarali bo'lish va amaliy muammolarni hal qilishda innovatsion yondashuvlarni qo'llashni o'rgatadi. Maqolada 4K modelining boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini shakllantirishdagi o'rni, pedagogik asoslari va metodologik yondashuvlar tahlil qilinadi.

4K Modelining Asosiy Elementlari

4K modeli o'quvchilarda to'rt muhim ko'nikmani rivojlantirishga yo'naltirilgan yondashuvdir: kognitiv (fikrlash), kommunikativ (muloqot), kollaborativ (hamkorlikda ishlash) va kreativ (ijodiy) yondashuvlar. Har bir yondashuv o'quvchilarda nutq madaniyatini shakllantirish uchun muhimdir va bir-biri bilan o'zaro bog'langan holda ishlaydi.

1. Kognitiv Yondashuv. Kognitiv yondashuv o'quvchilarning fikrlash va ma'lumotni o'zlashtirish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu yondashuv yordamida o'quvchilar murakkab fikrlarni tushunib olish, ilmiy tahlil qilish, masalalarni mantiqiy va tizimli ravishda hal qilishni o'rganadilar. Kognitiv yondashuv nutq madaniyatining asosidir, chunki aniq va mantiqiy fikrlarni ifodalash, aniq tushuncha yaratish va fikrni to'g'ri tartibda bayon etish kognitiv ko'nikmalarga bog'liqdir.

2. Kommunikativ Yondashuv. Kommunikativ yondashuv o'quvchilarga samarali muloqot qilishni o'rgatadi. Nutq madaniyatining ajralmas qismi bo'lgan kommunikativ yondashuv orqali o'quvchilar o'z fikrlarini aniq va tushunarli tarzda ifodalashni o'rganadilar. Bu yondashuv orqali o'quvchilar so'z boyligini kengaytirish, to'g'ri grammatika va sintaksis qo'llashni o'rganadilar. Kommunikativ yondashuv o'quvchilarga muloqotda bo'lishning barcha jihatlarini, shu jumladan tinglash va boshqalar bilan samarali fikr almashishni o'rgatadi.

3. Kollaborativ Yondashuv. Kollaborativ yondashuv o'quvchilarga guruhda ishlashni o'rgatadi. Bu yondashuv yordamida o'quvchilar bir-birining fikrlarini tinglash, o'z fikrlarini ifodalash va jamoa bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Kollaborativ yondashuv o'quvchilarga guruhli muhokama, kelishuv, fikr almashish va birgalikda qarorlar qabul qilishni o'rgatadi. Bu, o'z navbatida, nutq madaniyatining muhim komponentlaridan biridir, chunki samarali muloqot va fikr almashish jamoaviy ishni muvaffaqiyatli amalga oshirishning asosi hisoblanadi.

4. Kreativ Yondashuv. Kreativ yondashuv o'quvchilarda yaratuvchanlikni rivojlantirishga qaratilgan. Bu yondashuv yordamida o'quvchilar yangi g'oyalar yaratish, masalalarni ijodiy tarzda yechish va nutqni innovatsion usullarda ifodalashni o'rganadilar. Kreativ yondashuv, o'quvchilarda so'zlarni ijodiy ravishda ishlatish, nutqni boyitish va o'z fikrlarini aniq, original va qiziqarli tarzda taqdim etish imkonini beradi.

Nutq Madaniyatini Shakllantirishda 4K Modelining Pedagogik Asoslari

4K modelining pedagogik asoslari o'quvchilarda nutq madaniyatini shakllantirishga qaratilgan va uning samarali ishlashi uchun muayyan metodologik yondashuvlar zarur. Pedagogik asoslar quyidagilardan iborat:

1. **Fikr va muloqotning integratsiyasi:** 4K modeli o'quvchilarni fikr va muloqotni integratsiyalashgan holda rivojlantirishga yo'naltiradi. O'quvchilarni ijtimoiy muhitda samarali muloqotda bo'lishga, ularning fikrlarini to'g'ri ifodalashga va boshqalar bilan faol fikr almashishga o'rgatadi.
2. **Pedagogik innovatsiyalar:** 4K modelining samarali ishlashi uchun o'qituvchilar pedagogik innovatsiyalarni qo'llashlari kerak. Bu innovatsiyalar interaktiv o'qitish metodlari, masalan, loyiha asosida o'qitish, rolli o'yinlar, guruhli ishlash va muhokama usullari orqali amalga oshiriladi.
3. **Individual yondashuv:** Har bir o'quvchi individual tarzda rivojlanadi. 4K modelida o'quvchilarning nutq madaniyati shakllanishida individual yondashuvni qo'llash muhimdir. Bu yondashuv orqali o'quvchilar o'z kuchli tomonlarini rivojlantirishga yordam beradi va ularga o'z fikrlarini aniq va to'g'ri ifodalashda imkoniyat yaratadi.
4. **Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish:** 4K modelining pedagogik asoslaridan biri tanqidiy fikrlashni rivojlantirishdir. O'quvchilarni tanqidiy fikrlashga o'rgatish, ularga ijtimoiy, ilmiy va amaliy masalalarni tahlil qilishda yordam beradi.

4K Modeli Asosida Nutq Madaniyatini Rivojlantirishning Metodologik Yondashuvlari

Nutq madaniyatini shakllantirishda 4K modelining metodologik yondashuvlari o'quvchilarga aniq va samarali nutqni shakllantirishda yordam beradi. Ushbu yondashuvlar quyidagilardan iborat:

1. **Loyiha asosida o'qitish (Project-based Learning):** Loyiha asosida o'qitish metodini qo'llash, o'quvchilarga amaliy muammolarni hal qilishda kerakli bilimlarni olish va nutq madaniyatini rivojlantirish imkonini beradi. O'quvchilar loyiha

jarayonida o'z fikrlarini taqdim etadilar, guruhda ishlaydilar va samarali muloqot qilishni o'rganadilar.

2. **Rolli o'yinlar (Role-playing):** Rolli o'yinlar yordamida o'quvchilar turli rollarda o'zlarini ko'rsata olishadi va nutqni ijodiy tarzda ifodalashni o'rganadilar. Bu metod o'quvchilarning kreativ yondashuvini rivojlantirishga yordam beradi.
3. **Diskussiya va Munozara:** O'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va muloqotda bo'lish ko'nikmalarini shakllantirish uchun diskussiya va munozara o'tkazish metodlari juda samarali hisoblanadi. Bu metod orqali o'quvchilar o'z fikrlarini boshqalar bilan samarali ravishda almashishadi.
4. **Interaktiv o'qitish:** Interaktiv o'qitish metodlari o'quvchilarni faollashtiradi va ularni nutq madaniyatini shakllantirishda faol ishtirok etishga undaydi. Bu metodlar yordamida o'quvchilar muloqotda bo'lish, fikr almashish va guruhli ishda qatnashish ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Xulosa

4K modeli asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini shakllantirish, o'quvchilarda kognitiv, kommunikativ, kollaborativ va kreativ ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan yondashuvni ta'minlaydi. Ushbu model o'quvchilarga fikrlarini aniq va mantiqiy ifodalash, samarali muloqotda bo'lish, guruhda ishlash va yangi g'oyalar yaratishda yordam beradi. Pedagogik metodlar va innovatsion yondashuvlar orqali o'quvchilarda nutq madaniyatini shakllantirish samarali natijalar beradi, bu esa o'quvchilarning umumiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov, A. (2020). **Innovatsion tafakkur va STEM ta'limi.** Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
2. Turaeva, R. (2019). **Nutq madaniyatini shakllantirish metodlari.** Buxoro: Buxoro universiteti.
3. O'rmonov, M. (2021). **Kognitiv yondashuv va kommunikativ metodlar.** Samarkand: SamDU.
4. Yuldashev, N. (2020). **Pedagogik metodlar va nutq madaniyati.** Farg'ona: Farg'ona universiteti.
5. Toshpulatov, D. (2021). **Boshlang'ich ta'limda nutq madaniyati.** Nukus: Nukus universiteti.